

Marin Držić

Pjesni razlike

Bulaja naklada

Pjesni razlike

Marin Držić

Sadržaj

Posveta

Marin Držić

Svojim prijateljem.[1]

Drazi prijatelji, nemojte scijenit, da sam ove ne dobro složene pjesni činio dat na svitlos za ukazat ljepotu od moje poezije i dobrotu od moga uma, od šta se u istinu ne varam; ma za slobodit se, vjerujte mi, truda vazdašnjega i omraze vas prijatelja, koji, ljubeći i scijeneći mene za vašu dobrotu, ljubite i scijenite moje pjesni, od kojih svaki vas hoće da mu dar učinim; a ja ni vam mogu ne ugodit, ni sam dobar pisalac, ni mogu pismom svim u jedno zadovoljno učinit ovako kako stampom. I ako ne uzbude stvar, koja bi kniževne uši kojom godi vridnosti pasla, za to ne imam bit ja kriv nego vi, koji, što ste pitali, ja vam sam dao; i dao ono, što sam umio i imao. Ni vi ne imate bit krivi, za što ste ovi dar pitali za vas, a ne za druzih, kojim ja dobrovoljno davam što umijem i imam; a druzi neka ištu što za njih čini[2]. Znam, er ova moja pisma ne mogu neg koris učinit: ako su krjepka sočna i vrijedna, plod će učinit; ako li nijesu, nauk će dat svakomu, da tko se na ovo stavlja, da razmišlja, hoće li s časti izit; er mnozi ovim putom scijene poštit, a osramote se. Ja ću samo ovo rit, er za ugodit prijateljem mnokrat sam dao neprijateljem o meni govorit; ma sam u meni razmišljao, er se prije ima stavit naprijed pogođaj od prijatelja neg pomrnjen'je od neprijatelja, prid kim što si veće pravi to si veće krivi, kojijem da ja rečem, kako sam komediole, koje su ovdi u nutra, u dva sjedanja sklopio, er me je tako brijeme silovalo i potrjeba od prijatelja, komu u ovi način za poslužit mnokrat sam obećao, što izvršivši sâm se sam pak od sebe čudio, kako se može učinit ne bi mi vjerovali kako i ne mogu vjerovat, da ja

umijem veras učinit[3], a ne za ino neg, er su triš mudri kažu se šeskrat ludi. Sada, drazi prijatelji, neću drugo rit; neg vas ću molit, da uz ovi dar moj mali primite veliko srce, koje stoji vazda pripravno za poslužit vam.

1.

O koji ljuvene sej pjesni slišate,[4]
   požalte, jaoh, mene, a sebe čuvate
ljubavi, kê oblas pod suncem, koje sja,
   satira svaku vlas; svjedok sam tomu ja,
kî njekad ne scijenjah ljuvene tej strile,
   od veće kad se uzdah u moje, jaoh, sile,
dobrota s liposti kê slomi u meni
   ljuvenom kriposti, s kojom se rvat nî,
koje sam sužan bio, mladosti moje cvit
   od kad je procaftio; a toj nî mogao skrit
niz blido lice ovoj plač, kî sam prolivao,
   i i(z) srca uzdah moj, koji sam podirao,
kunući nemilos gospoje svih vila,
   ne milos, u milos kâ se je stvorila;
er što mi braniše i što zvah nemilos
   tizi(m) me shraniše, toj moja bi milos,
tizim ću na svit saj sloviti vrh inih,
   tizim ću vječni raj uživat u višnjih.
Tim, koji cvilite u ognju ljuvenom,
   i oganj hudite u ledu studenom,
ne scijente, da je led, sve što je studeno;
   ima lik svaka zled; ni je sve medeno,
što slatko tko scijeni; a željam ljuvenim
   sve uzde puštat nî. Likara ćud je tim
drugo dat neg žudi smagljivi nemoćnik,
   kî želi što mu udi, a mrzi što mu 'e lik.
Ma sada poznam ja, er sve što svit ljubi

u vjetar ide tja i sve se, jaoh, gubi;
nego što slidimo put višnje dobrote,
u kojoj vidimo sve vječne ljepote.
Život naš kratak dan, žuđen'ja nemoći,
svjetovna dobra san, a naši dni noći;
za toj noć ođimo svjetovne tamnosti;
a sunce slidimo od višnje svitlosti;
čim nam je dana moć po božjoj milosti
pri neg nas smrtna noć obujmi mrklosti.

2.

Lipota od danice sve zvizde dobiva,[5]
  a, vilo, tvê lice danicu prisiva;
jur s u njem odkriva što vik[6] nî moć izrit,
  narav njim odiva i resi ovi svit:
pram, kî ti hotje svit taj narav na glavi
  i zlatom uresit, uza je ljubavi;
a pozor gizdavi ljuven stril, s koga mrem,
  cić koga i javi i u sni tužan grem,
s koga, jaoh, suze trem, da žali svak mene,
  a srcem podirem uzdahe ognjene;
lir, ruže rumene, u raju kojih nî,
  u obraz tvoj skićene trkač su ognjeni;
a koralj crveni od usti medenih,
  i biser ljuveni luk, odkle strilja svih;
veseli a tvoj smih, medena i rič taj,
  lip uzras i hod tih, ljuven je slatki raj,
nad kime, vilo znaj, blaženstva meni nî;
  gospoje, na svit saj ti s' moj raj jedini.
Ah! tako mene ini ljuven plam negorit,
  mislim te sve moe dni i služit i dvorit.

3.

Tko je taj, na saj svit anđeoski kî poje,
 u pjesan da će izrit lipos mê gospoje,
kâ nosi obraz bil i ures gizdavi,
 jaki 'no Diana[7] vil, kad se u lov odpravi:
nje prami od kosi u venčac saviti,
 na glavi kê nosi, zlato su viditi;
a sjaju nje oči, ljuveni kê su stan,
 jak zvizda s istoči, kâ vodi bijeli dan;
a gore nje lica, jaki no u gori
 rumena ružica pri danka o zori;
koralj su nje usti, kê resi drag kami,
 od kih rič izusti svakoga da smami;
prolitnja sva rados nje je smih ljuveni,
 u kom je taj slados, kû izrit moći nî;
a prsi nje mile lir bili odiva,
 kojima sve vile na lasno dobiva;
uzrasom vidi se[8] kraljica svih vila,
 svim inim vik nî se ljepša vil vidila;
a slavno, dim[9] uprav, i milo tač hodi,
 reg bi da š njom ljubav tanačac izvodi.
Kako ju lipotom višnji bog s nebesi,
 tako ju i dobrotom nada sve uresi;
ter se ona može rit kruna i čas od svih vil,
 kê je ikad na saj svit višnji bog satvoril.
Kros toj se ne trudi[10], ako tko u pjesan
 nje lipos rit žudi, er ti 'e sve zaman.

4.

Je li se ikada, o luzi, gdi vidil
pod nebom do sada od ove ljepša vil?
rumeno nje ličce priziva sunačce.
O svitla danice, ustav se za mal čas,
vilinja stražice, ter pozri na obraz
od ove, kâ je cvit svih vila na saj svit;
i vi ine svitlosti pozrite za milos
ovojzi mladosti jedinu na lipos,
kê ures i dika višnja je prilika.
Eto je blažena, pri kojom počiva
i voda studena, kom ličce umiva,
i ruža, kû nosi, za ures od kosi;
blažena trava i cvit, kî pleše nje stupaj,
blažen se može i rit zeleni dubak taj,
kî sjencu njoj čini u ovoj planini;
blažena i strila, kom Ljubav strilja svih
iz lica nje bila i iz oči ljuvenih;
er tužit slatko jes kroz rajski nje ures;
ma blažen zadosti, komu da dobra čes
nje rajske liposti i rajski nje ures
u slatkoj ljubavi uživat na travi!

5.

Tko hoće liposti anđelske sve vidit,
od ove mladosti na lice ktjej pozrit,
pogledom kâ slatkim zanosi srce svim:
rusi su nje prami sunčana uresa,
kim mlados zamami i srca njih sveza,
neka je vas vik svoj svak sužan i rob njoj;
svitlje su nje oči, kim srce mê rani,
neg zvizda s istoči, koja se uzbani
prid suncem vrh gora, kad svitla sja zora;
a kad rič medenu tko bude nje čuti,
svu rados ljuvenu u srcu oćuti,
kojom se na svit saj okuša vječni raj;
a kad smih[11] veseli otvori, u taj čas
ina se ne želi pod nebom veća slas;
gorko se dresel'je stvara u vesel'je;
kad stupa nje stupaj, Diana svak bi mnil
prislavna da je taj gospoja bijelih vil;
ljuveno tolikoj uznosi ures svoj;
a bila ljuvena kad svrne sva lica,
na kojih rumena taj cafti ružica,
s zorome, svak reče, prid suncem istječe.
Blažena i trava blaženo i cvitje
i, kî ga sazdava, blaženo prolitje,
kud lipos nje hodi i tance izvodi;
ma blažen svasma taj može se zvat vrh svih
kako kî vječni raj uživa u višnjih,
komu u dar dala jes nje ljubav svoj ures.

6.

Ljubavi[12] ljepša vil, neg je zrak sunčani
  pod nebom vik vidil, srdačce mê rani:
nje ures izbrani, zlati pram kosi,
  prilike komu nî, svim srce zanosi;
a lišcem koe nosi jak anđel zgar s nebes,
  uzdišu kim mnozi, zatravil mene jes;
a ne vim[13], koja čes može me izvidat,
  ako mi nje ures ne bude lika dat.
Ljubavi, tvoj stril zlat spravi k njoj ognjeni[14],
  ako ona bude stat nemila proć meni;
er razlog nijedan nî, da jedan suze tre
  kros plamen ljuveni, a drugi vesel gre.
Ma tko je da ne mre želeći ljuveno,
  anđelsko kad pozre nje lice rumeno?
Tako je suđeno, toj hoće višnja moć,
  da za njom skroveno svak gori dan i noć,
da vajmeh nije moć nigdar mir prijati
  neg u ognju, ili hoć ili neć[15], stojati,
nego li plakati, ljubavi, i tvû vlas
  na pomoć vik zvati, ma gluhu na moj glas.

7.[16]

Tko hoće zgar s nebes pozriti na svit saj
  anđelski vas ures, ovuj vil pogledaj,[17]
kâ prami od kosi i ličcem rumenim
  ne kteći[18] zanosi ljuveno srce svim;
a slatkim pozorom, kî mene čini mrit,[19]
  jaoh, čini mramorom studenim u plam it.[20]
Pogledaj, mladosti, od svita kâ s' ures,
  cvit ove liposti, dočim ti dano jes;
ar lice svitlo toj s brjemenom utječe,
  a sunce ovakoj u rijetko istječe.

8.

Dvi zvizde ljuvene na ličcu rajskomu
   strile su ognjene srdačcu jaoh momu.[21]
Vaj, tko bi ikad mnil, da pogled slatki taj
   prilijepe ovej vil srcu je plač i vaj?
I zvizde tej sjaju u višnjih na nebi,
   a vajmeh ne imaju taj čemer u sebi.
Oto smrt mû vidim, a ljubav i nje vlas
   sili me, da slidim očiti moj poraz;
oto kad ne pozrem tej zvizde danice,
   ako i š njih na smrt grem, more me tužice.
Stvoren sam vidju ja letušte naravi,
   kâ na plam gre; er sja gdi život ostavi.

9.

Ili oganj ugasi ili slugu tvoga
   svasma ognjem porazi ili užež dragoga,
neka smo, jaoh, drûzi, ljubavi mâ draga,
   u ljuvenoj tuzi, čim se trud odlaga.

10.

Gizdava nika vil rajskoga uresa,
  kâ nosi obraz bil jak anđel s nebesa,
lipotom zaveza pritužni život moj,
  kojo(m) me, jaoh, steza, da sam rob u vik njoj;
a ljubav hoće toj, kâ u njoj ima moć,
  kâ čini, srce ovoj da tuži dan i noć,
da, vajmeh, nije moć slobodu ufati
  neg sužan, ili hoć ili neć, stojati,
neg suze lijevati tej grozne niz obraz
  i svak čas, jaoh, zvati gluhu smrt na moj glas;
dočime koja vlas od višnje svitlosti
  zgar zatre zlu oblas hude nemilosti,
kâ u toj liposti, kâ suncu odsiva,
  mojojzi mladosti ufan'je sakriva;
ter se, jaoh, snebiva mê srce, nemilos
  gdi u njoj dobiva dobrotu i lipos.
Tim cvili mâ mlados i javi[22] i u sni,
  prid tom vil er milos ufati meni nî;
cić toga tko ne mni, da mogu ne tužit
  bolestan i sve dni grozni plač ne družit?

11.

Uzdaše tužni moj, pokli se spravi sad,[23]
da svijetu nepokoj navijestiš i gork jad,
kroza kî tač vene mladosti moje cvit,
požalit a mene ni tko bi na saj svit,
prid s prva k onojzi najlipšoj od vila,
u ličcu kojojzi ljuvena 'e sva sila,
srce kâ pogledom rani mi, ter ja tim[24]
stvaram se sad ledom sad ognjem goruštim.
Reci joj: gospoje, gospoje od svih vil,
priklon uši tvoje, da čuješ grozni cvil,
da čuješ tužan glas, kî zove dan i noć,
usiona tvoja vlas da tužnu da pomoć;
najverni oda sve gizdave mladosti
mre ranjen, jaoh, od tvê anđelske liposti;
srdačce omehčaj, dragoga pomili,
ne čini, smrtni vaj da ga već tač cvili;
tvojom ga ljubavi obesel, gospoje,
neka te vik slavi, neka te vik poje.
Ako bi obraz tja za nečut odnila,
tužan glas jak zmija da je vik nemila,
uzdaše tužni moj, k meni se ne vrni,
ma hrlo stupaj tvoj kamo hoć obrni;
željahno pripijevaj, kud godi budeš prit,
ljuveni plač i vaj, koji me čini mrit.

12.

Jaoh, plamen ljuveni rasčini život moj,
  vjerovat a meni gospoja neće toj.
U suzah vȁs plovem, uzdišem dan i noć,
  vapijem i zovem, a zaman, nje[25] pomoć.
Pogledom ljuvenim srdačce mê rani,
  a ličcem rumenim slatki pokoj zani;
sad za me ne haje, boli se a mnom[26] svit;
  u gizdah ma traje liposti svoje cvit;[27]
u pjesneh provodi vesele sve danke,
  a mene smrt vodi na plačne svoe stanke.
Jaoh, mramor studeni cijepa se u sto dil
  na moj plač ljuveni, na moju tužbu i cvil,
i srca kamena rastaplja u suzah
  mâ tužba ljuvena, željahni moj uzdah;
kroz ljubav kî cvile, ponavljau bolizan,
  čuvši me plač dile sa mnome po vas dan;
a ona se ne boli[28] nit mari čut moj trud,
  ma obraz oholi od mene svrće svud;
kaže se od zmija i zviri oda svih,
  nalipa gorčija[29] i trava jadovnih[30].
Ah, tko bi toj sumnjil na ličce ljuveno?
  tko li bi u njem mnil da je toj skroveno?
Pogledu ljuvenu virovat nî sada
  ni ličcu rumenu; puno je sve jada[31].

13.

Čemu je priverno, jaoh, moje služen'je,
  kad plata čemerno meni jes tužen'je?
Čemu je cviliti, pokli se gorčije
  na moj plač smiliti srce ima od zmije?
Čemu zvat dan i noć, da mramor studeni
  bude mi dat pomoć u muci ljuveni?
Čemu li, jaoh, kripos od zvizda zlim tvorit,
  od srca nemilos pokli me čini mrit?
Oto mi dano jes za smrtni moj poraz
  i za mû hudu čes slíditi lip obraz,
lip obraz, svitlosti kî suncu odsiva,
  a rajske liposti lipotom dobiva,
u komu samu smrt dobiva nemilos,
  kâ me će skoro strt, dobrotu i lipos,
s koje sam ufan'je mê slatko izgubil,
  a gorko plakan'je i tužbu sadružil.

14.

Pokli ktje taj tvoja, Ljubavi[32], zla strila,
  da meni gospoja kaže se nemila;[33]
meni već nî mila ni svitlos sunčana[34]
  ni druzih kih vila taj lipos izbrana;
a molim, pri dana životu suđena
  da bi mi zgar dana taj svrha žuđena.
Rad bih znat, ognjena usiona ljubavi,
  taj lica rumena, kojijem me zatravi,
jaoh, kako ostavi, da njima ovakoj
  i u sni i javi skonča se sluga tvoj.
Nî razlog, vajmeh, toj, da je ona srcem mraz,
  a tužno srce ovoj da gori kroz nje obraz,
a smrtni, jaoh, poraz da mori mene vik,
  a da mi nje ukras ne bude dati lik,
da moj glas i jezik nemilos budeći,
  jaoh, zaman morim vik prid tom vil cvileći.

15.

Suze ovoj nisu vik, kê ronim niz lica;
suze su srcu lik, kad mu je tužica;
bolesnu suzami boles se odlaga;
mojim se tugami svak čas jad prilaga;
smrtni je nepokoj, a ljubav toj tvori,
kî plačem život moj skončava i mori;
zlamen'je koji su bolesti od moje,
uzdasi toj nisu ni slika njih to je;
uzdahom svrha jes, a prsi mê svak čas
ćute veću boles i smrtni, jaoh, poraz,
Ljubav, kâ je u meni srce mi goreći,
ovi vjetar čini oko ognja leteći.[35]
Kim čudom toj činiš; Ljubavi, ktje mi rit,
da ga u ognju tač držiš, a neć ga izgorit?[36]

16.

Pokoli, jaoh, Ljubav, moj cvite, hoće toj,
da za te ne pristav uzdišem ovakoj
i da ino s istoči, jaoh, ne sja sunačce
na plačne mê oči neg rajsko tvê lice;
ne moj mi zazirat, molim te ljuveno,
toj slatko pozirat tvê ličce rumeno;
er kada ličce toj ne budem tvê pozrit,
jaoh, smrtni nepokoj hoće me umorit;
i mene tamnosti obujme sve tada
bes tvoje liposti, kâ život moj vlada.
Oto tebe izbavi i uze i strila,
moj cvite gizdavi, ljuvena taj sila;
oto ti slatki goj u srcu uživaš,
a što je nepokoj ljuveni, jaoh, ne znaš;
ljubav ti u prsi, kim nje vlas satireš,
tih plamak uvrzi u sebi da čuješ,
ljuveno što 'e mriti i kî je nepokoj
dragoga želiti, izbrani cvite moj!
Ružice rumena, taj svitli tvoj ures
i gizda ljuvena slave te do nebes;
gdino si kraj rika u vrime prolitja,
sva si čas i dika izbranoga cvitja;
svitle se tvâ lica prije danka u gori
jak zvizda danica prid suncem o zori;
mladosti tim mile ubrat te sve žude,
tobom da pribile njih prsi uljude;
vrhu svih mâ mlados sve smagne, ružice,

za gizdu i rados da združi tvê lice;
ma njeka prem huda protiva meni čes
brani mi od svuda združiti tvoj ures.
I rijeke duboke i drače i grane
tej tvoje visoke k tebi mi prit brane,
ter takoj tvoj obraz, ružice, željeći
skončam se jak no mraz na suncu kopneći.

17.

Pozor tvoj ljuveni, izbrana liposti,
  primaga u meni sve sione kriposti;[37]
mojojzi mladosti, tvâ lipos kû stravi,[38]
  eto sve sladosti tvoj pozor objavi;
a obraz gizdavi i zlati ti prami
  rič puna ljubavi koga da ne smami?
Raj svitlim zvijezdami tvo(j) je ures i dika,
  a među vilami tebi nî prilika.[39]
O časti velika svih vila, nî na svit
  podobna jezika za lipos tvû slavit!
Vaj, tko da može[40] izrit rumene ružice,
  eto s kih hoću umrit, kim cafti tvê lice!
Ah, tako suzice ne ronit, a zaman,
  rad tebe diklice budem ti, vik sužan,
lipos tvû noć i dan slaviti u vȁs glas,
  ako i nî podoban za tvoju slavu i čas.

18.

Cvit lijepe mladosti z godišti odhodi[41]
   i š njima radosti sve naše odvodi.
Tvâ lipos i gizde i ures izbrani
   i svitle dvi zvizde, kim srce mê rani,
lipsaju na svak čas jakino ubran cvit
   na suncu jak no i mraz; kros toj prim ovi svit:
veselo prolitje vrimena slatkoga
   ne upus[42], čim cvitje cafti lica tvoga;
uživaj liposti, uživaj i rados,
   ljuvenom kriposti uzvisi tvû mlados;
er vrime toj slatko jak vitar utječe,
   puštav ga u kratko[43] kajan'je se stječe.

19.

Pogled tvoj ljuveni, gospoje od svih vil,[44]
  smrtno je u meni srdačce izranil;
a gizde tej tvoje i rajsko ličce toj
  sili me, gospoje, da sam rob u vik tvoj.
Vaj, ma tko može bit toliko srcem mraz,
  da ne će u plam it[45] pozrivši tvoj obraz?
Lipos tvâ i dika i slavni taj ures
  eto je sva slika anđela zgar s nebes.
Ah, tako, diklice, u milos tvoju prit,[46]
  budu mi tužice sve slatke za te bit.

20.

Od koli zgar s nebes odluka nemila
  od tebe mene jes, moj cvite, odilila,
tučem se plačući, dragoga jak druga
  grlica ištući, od luga do luga;
i plačna, jaoh, takoj kudi grem, bez mira
  anđelski ures tvoj svud mi se prizira;
jaoh tužna, i mnokrat blažena mneći bit
  i grlit bili vrat i ličce tvê ljubit
nađem se kako taj, kî u san uživa
  svojim drazim vječni raj, ter se pak snebiva,
kada se probudi daleče od dragoga,
  koga jaoh žudi vrh svega inoga.
More li toj biti da budeš, jaoh, takoj
  u zabit staviti mû vjeru, cvite moj?
Ma tko bi ikad mnil izbrana liposti,
  da taj tvoj ures bil skriva sve gorkosti?
Ne mogu vjerovat, tolika da lipos
  u sebi ne će imat kû godi još milos,
i da se na plač moj još ne ćeš smiliti
  i tužno srce ovoj napokon smiriti.
More li taj rika, prislavne gdi vile
  vašega jezika slatke pjesni dile,[47]
učinit tolikoj tim pjesni od raja,
  drag žilju, da s ti moj kako sam ja tvoja?

21.
U SMRT OD FIORE MARTINOVE ŠUMIČIĆ.

Gizdava mladosti, kâ grozne suze treš[48]
  za mojom liposti i priku smrt kuneš,
koja ktje potlačit u vrime, kad ctješe
  mladosti moje cvit[49], kim se svit resješe,
kad sjaše mê lice meu lipim vilama
  kako no sunačce meu svitlim zvizdama,
tej suze ustavi, suze su tej zaman,
  jer u višnjoj slavi uživam vječni dan,
kî vrime ne vlada[50], ni stiže mrkla noć;
  gdi nî pri neg sada[51] i gdi smrt ne ima moć;
gdi gorko dresel'je ne ima nijednu vlas,
  ma gdi je vesel'je i gdi je vječna slas;
gdi vernim spravil jes u vike slatki stan
  vladalac od nebes, bez noći gdi je dan.
I ako telesnom lipotom slavna bjeh,
  na nebu duhovnom ljepša sam vila svih,
kû prika huda smrt izagnana s nebes
  ne može vik[52] satrt; vječni nje život jes.
A i ti ć' mladosti sjemo[53] doć, a ne mniš,
  za što u tamnosti telesnoj sanak spiš;
ma oči otvori i djeluj djela taj,
  sa mnom da i ti gori uživaš vječni raj

i višnje liposti, kê su ine neg moje
u vječnoj svitlosti, kim se duše goje.

22.
EPITAPHIO.

O koji gledaš sad, gdje je ovdi cvit proctil,[54]
   na zemlji kî nikad pridje se nî vidil,
lipotom kî cvitja dobiva ostala,
   dragoga prolitja kî je sad sva hvala.
Bila sam mladica, koja se zvah Fiora,
   sva kako ružica, kû goji zgar zora,
koja se mogah rit meu svitlom mladosti
   svim dobrom slavni cvit oda svih liposti;
ma višnji na nebi vidiv me, pravo dim[55],
   uzet me ktje sebi, da mu raj uljudim.
Tad u plaču osta svit kako kad sunačce
   od zemlje bude odnit zimnji dan svoe ličce;
i za plač od svita utješit višnji zgar
   za Fioru od cvita stvori mu ovi dar.

23.

Ktje mi se njekada i bi mê žuđen'je,[56]
  u srcu mom sada drugo je hotjen'je.
S pameti stajem se[57], ter kteći što trudih,
  prem svasma kajem se, i što ufah i žudih.
Ljubav me i lipos pod svoju vlas stavi,
  razložna nu kripos tej sile me izbavi,
slobodi me i uze, u koj se samohoć
  zapletoh; na suze kad ne mnjah njome doć,
kad ličce rumeno bes sumnje pozirah,
  u kom sve ljuveno blaženstvo zamirah,
a srce jadovno puno nemilosti
  stojaše pripravno za dat mi žalosti.
Slobodu sad slavim pojući u vas glas,
  Ljubavi, a pravim[58], tvâ minu svasma vlas;
ognjene tvê strile zaman su, kê tratiš;
  njegda su ranile, slavu istom sad kratiš.

24.

O svite! ti ti si[59] pun tamne tamnosti;[60]
daleče koli si od višnje svitlosti?
G zlu tvomu pristaješ po grešnoj naravi;
od dobra ostaješ, koe ti bog objavi;
nebeske darove anđelske ohodiš,
zemaljske otrove a s tvojim zlom slidiš.
O slijepi čovječe, zemlja ti omili,
kâ te nesvijesniče na gork plač usili;
a nebo ostavi, gdi višnji pribiva
i gdi se u slavi vječni mir uživa.
K nebesom dvigni oči, pogledaj vrh gora,
gdi sunce s istoči sad tvoj vid otvora,
ostavi tamnosti, kako ti on sviti
svojome[61] svitlosti, čovječe, ktjej iti.

25.
SVITLOMU I VRIDNOMU VLASTELINU SABU NIKULINOVU[62] MARIN DRŽIĆ.

O kî si svitla čas izbrane mladosti[63],
od grada[64] ures vas pun svake milosti,
plemiću, mudrosti kî slijediš drum pravi,
a put od ludosti svim ludim ostavi,
poslušaj s ljubavi Držića, pri vodi
u slavnoj dubravi kî s vilam dan vodi,
s kim opći i hodi njekada i Gjore
i Šiško izvodi tanačce kraj gore
s večera do zore spjevaje tej pjesni,
zemlja, lijes[65] i more od slasti ter bjesni.[66]
Mnozi su nesvijesni i čudi nemile
kî vele: Držić sni da opće š njim vile,
kê ljube i mile mladiće ljuvene
i kim pjesni dile kraj rike[67] studene;
lupežom i mene još čine prid tobom
kako oni, kî scijene i sude svih sobom[68].
Putnici, kî gorom vrh rike putuju,
što spivam ja zorom s vilama sve čuju;
ma koji vuhuju dičiv se tuđime,
dugo se ne štuju, odkriva sve vrime.
Lupeštvom ah! time ne tvor me nitkore,[69]
neznano er ime još slavno bit more:

slavici od gore jur pjesni mê znaju,
 od zore do zore na kê mi odpivaju;
boži dar poznaju i gluhe dubrave,
 komu hvalu daju, koga sa mnom slave;
i cvitja i trave časti se vesele
 od ove države, kojoj dobro žele;
a zli se dresele kako sve, kim vlada
 nenavis. Tim vele: toj nî čas od grada
i ako 'e, nî sada pjesnivac neg jedan[70],
 zemaljska kî sklada i rajska u pjesan,
od boga kî bi dan ovojzi državi
 za ures prislavan, kim da se proslavi.
U pjesan taj stavi: sve Držić što poje,
 toj Čavčić ne pravi[71], istina ni to je.
Vridne časti svoje dosta je Čavčiću,
 bolji dio od koje zač će dat Držiću?
Može se, rjeti ću, darovat zlatan pas,
 razumni plemiću, ma nigdar vridna čas;
razumnu sva je slas blaženstva od svita
 meu ljudmi častan glas; toga se svak hita.
Čavčića nu pita, što će rit na ovoj?
 Časti se svak čita[72] svojome, rijet će toj.
Plemiću, mir i goj u srcu tvom budi;
 ja ću rit razlog moj, a razum tvoj sudi:
pošteno tko trudi ima li, rad bih znat,
 od boga i od ljudi poštenu platu imat.
Lupež se ne mao[73] zvat može svak ovdi i svud
 tko bude platu iskat za tuđu muku i trud;
istine ma je ćud: što ju već sakrivaš,
 od kud ne mniš, o(d) tud kažeš većma dvaš.
Plemiću, svaka laž na laži ostaje,
 a zemlji svaki daž nije hranu da daje;

razuma plata je, kâ ne mre nikadar,
  vridna čas, nam kâ je od boga ljepši[74] dar.
Čas je ona vridna stvar, kû glavom štitiše
  Lexandro i Caesar[75] i cić kê umriše,
i koju slidiše pjesnivci svi njekad,
  koji osvitliše pjesnima svak svoj grad;
a tko zna, ako i sad i Držić ištući
  steći čas ovi grad prosvijetli pojući.[76]
Vide se živući i veća čudesa,
  sve može mogući učinit s nebesa.
Nika vil uresa prislavna, kâ mene
  lipotom zaveza, ter mlados mâ vene,
kraj rike studene užiže na svak čas
  na pjesni ljuvene, da se dam svasma vas,
u pjesneh da svu čas od svita postavim,
  nje gizde u vas glas i lipos da slavim,
u meni ter pravim, učinit tko će toj,
  da ikad ostavim sej pjesni, bože moj!
Besjedi već ovoj stavit ću svrhu ja;
  sad reci razum tvoj, je li pravda moja?
Istina suncem sja, s ljubavi cić toga
  čti dobrota tvoja lis Držića tvoga.

26.

Mâ sestro, ja sada davam ti blagoslov[77]
  kî sinu Izak da, kada mu donije lov.
U sto se dobrih čas s tvojim drugom sastala
  s kim da bi život vas u miru uživala.
Da ti Bog bude dat s tim drugom dobâr tih[78],
  da ne imaš vik[79] imat potrebu od druzih,
i da ti Višnji da od srca plod tvoga,
  kî će bit čâs roda, koris grada svoga,
u goju vašemu kî da se uzdvigne,
  u strahu Božjemu dug život da stigne;
od koga da vidiš od sinov sinove,
  a imaš čijem da ženiš i čekaš svatove.
Da ti da višnja vlas živjet u ljubavi
  s tvojim drugom život vȁs i svih zal izbavi;
a cvit tvê mladosti s pošten'jem da gojiš,
  u Božjoj milosti kî dugo da vodiš.
Da ti cti prolitje, a ljeto da rodi,
  jesen, zimnje bitje s koristi da t' hodi.
Godišta sčekala s tvojim drugom bez broja,
  u život ne znala ni rata ni boja.
Bila t' laka staros, kâ se s trudom vodi,
  a vesel'je i rados da tvoj stan ne odhodi;
a s drugom tvojime s svetijem životom
  slavila Božje ime u život i potom,
komu vik i sada slava i hvala budi,
  i dušu tvû vlada' i svega zla bljúdi.

Bilješke

[1] Ovo se nalazi u izdanju: *Pjesni Marina Držića, u jedno stavljene s mnozim druzim liepim stvarmi. U Bnecieh 1607. Polak Frana Bariletta.*

[2] ***a druzi neka ištu što za njih čini*** - a drugi (neprijatelji) neka traže što im odgovara

[3] Odnosno, moji neprijatelji ne mogu vjerovati da znam pisati i stihove, ne samo komedije.

[4] Prvi stih je parafraza prvog stiha Petrarkinih *Rasutih rima*. ("Voi ch' ascoltate in rime sparse il suono")

[5] Akrostih: LIPA SLAVNA (početna slova prvih stihova svih dvostihova) i ANICA VIL (početna slova drugih stihova).

[6] ***vik*** - nikad (uz negaciju)

[7] ***Diana*** - starorimska božica lova

[8] ***vidi se*** - čini se

[9] ***dim*** - govorim

[10] ***kros toj se ne trudi*** - zbog toga neka se ne muči

[11] ***smih*** - smijeh, u značenju usta (uobičajeno kod tal. petrarkista)

[12] ***Ljubav*** - Amor, bog ljubavi

[13] ***ne vim*** - ne znam

[14] Amorova zlatna plamena strijela

[15] ***ili hoć ili neć*** - htio ili ne

[16] ova je pjesma u 3. izd. i rukopisu složena sa 6. u jednu.

[17] početna slova unutrašnjih stihova svakog dvostiha daju akrostih ANICA

[18] ***ne kteći*** - nehotice (jer je skromna)

[19] ***slatkim pozorom, kî mene čini mrit*** - slatkim pogledom, zbog kojega umirem

[20] ***čini mramorom studenim u plam it*** - čini da i onaj koji je hladan poput mramora osjeti ljubavni plamen

[21] Unutrašnji akrostih (drugi stihovi dvostihova): SPASA

[22] ***javi*** - na javi

[23] Ovu je pjesmu zajedno s prethodnom Rešetar u izdanu Držićevih djela u ediciji Stari pisci hrvatski (1930) tiskao kao jednu. Kasnija metrička analiza (S. Petrović) pokazala je da se zapravo radi o dvije pjesme.

[24] ***tim*** - zbog toga

[25] ***nje*** - njezinu

[26] ***boli se a mnom*** - a mene žali

[27] ***u gizdah ma traje liposti svoje cvit*** - gizdama (oholosti) provodi cvijet svoje ljepote, tj. mladost

[28] ***ona se ne boli*** - ona ne žali

[29] ***nalipa gorčija*** - gorča od otrova

[30] ***jadovnih*** - otrovnih

[31] ***jad*** - otrov

[32] ***Ljubavi*** - Amore

[33] ***da meni gospoja kaže se nemila*** - da se gospođa prema meni pokaže nemila

[34] početna slova prvih stihova distiha od drugog do predzadnjeg distiha daju akrostih: MARINA

[35] Amor stvara vjetar mašući krilima

[36] Prvih šest stihova ove pjesme parafrazirani su, a zadnjih osam doslovce prenijeti u Ljubmirovu tužbalicu u *Tireni* (stihovi 259-274)

[37] Početna slova stihova 2, 4, 6 i 8 daju akrostih PERA PERA, a početna slova prvih stihova od drugog distiha na dalje daju akrostih MAROVA.

[38] ***tvâ lipos kû stravi*** - koju tvoja ljepota opčara

[39] ***tebi nî prilika*** - nema ti slične

[40] u rukopisu: mož

[41] ***z godišti odhodi*** - s godinama odlazi, nestaje

[42] ***ne upus*** - nemoj propustiti

[43] ***u kratko*** - brzo, uskoro

[44] Akrostih: PAVLA

[45] ***u plam it*** - poći u plamen

[46] ***tako, diklice, u milos tvoju prit*** - tako je mogao steći tvoju milost

[47] ***rika ... vile vašega jezika*** - Rijeka dubrovačka, gdje žive muze dubrovačkih pjesnika. Medini, Rešetar, Torbarina i drugi smatraju da je ova pjesma nastala u Italiji, tj. da je ostavljena djevojka koja tuguje Talijanka (budući da kaže: "vašega jezika").

[48] Fiora, suproga Martina Šumičića, bila je poznata ljepotica, a umrla je 1549. godine. Šumičić se spominje u drugom prologu *Tirene*.

[49] Igra riječi: Fiora je Cvijeta.

[50] kojim ne vlada vrijeme, tj. koji je vječan

[51] ***gdi ni pri neg sada*** - gdje nema prošlosti, nego samo sadašnjost

[52] ***vik*** - nikad

[53] ***sjemo*** - simo, ovamo

[54] Ova je pjesma epitaf Fjori Šumičić iz prethodne pjesme.

[55] ***dim*** - govorim

[56] Ova i sljedeća pjesma su elegičke, moralne i duhovne (Rešetar).

[57] ***stajem se*** - sastajem se

[58] ***pravim*** - govorim, velim

[59] ***ti ti si*** - ti li si

[60] ova pjesma se ponavlja u *Tireni* (Remetin govor, stihovi 1563-1576).

[61] ***svojome*** -njegovom

[62] Na ovom je mjestu u 2. izdanju netko upisao: Gunduliću.

[63] Ova pjesma je prva književna polemika u hrvatskoj književnosti i bitan dokumentarni izvor informacija o Držićevom stvaranju i odnosu dubrovačke sredine prema njemu. To je pjesnikova reakcija na optužbe za plagijat Vetranovića u *Tireni*; ***izbrane mladosti*** - birane mladeži

[64] ***grada*** - Dubrovnika

[65] ***lijes*** - šuma

[66] S vilama je nekoć općio i hodio Džore Držić (1461-1501), Marinov stric, a tance izvodio Šiško Menčetić (1457-1527), Marinovi uzori.

[67] ***rike*** - Rijeke dubrovačke

[68] ***sobom*** - prema sebi

[69] ***time ne tvor me nitkore*** - time neka me nitko ne potvori, ne optuži

[70] ***Jedan*** - pjesnik Mavro Vetranović Čavčić (1482-1576), koji je sam ustao u Držićevu obranu nakon što su Držića (za *Tirenu*) optužili za plagijat neke njegove nama nepoznate pastorale (*Pjesanca Marinu Držiću u pomoć*)

[71] ***ne pravi*** - ne govori

[72] ***čita*** - časti

[73] ***mao*** - mali

[74] ***ljepši*** - najljepši

[75] ***Lexandro i Caesar*** - Aleksandar Veliki i Gaj Julije Cezar

[76] Držić će steći čast poput pjesnika antike, koji su proslavili svoje gradove.

[77] Pjesma je napisana povodom svadbe Držićeve sestre Pere (1535), ali nije bila uvrštena u tiskano izdanje Držićevih pjesama iz 1551. Akrostih MUDIVODA (mutivoda?) možda je Držićev nadimak, odnosno možda se odnosi na Vidru koja muti vodu (S. Petrović)

[78] ***dobâr tih*** - tih, tolikih dobara

[79] ***vik*** – nikad (uz negaciju)

Rječnik

ar - jer

bljudi - čuva (od gl. ***bljusti***)
boliti se - žaliti
bolizan - tuga, bol
brijeme - vrijeme

caftiti - cvjetati
cić - radi
ctjeti, ctiti - cvjetati; ***cti*** - cvate

čes - sudbina
čijem - čime
čtiti - čitati

daž - kiša, dažd
dim - od gl. ***diti***, govoriti - govorim
dresel'je - žalost, tuga
dubak - demin. od dub, šumica, gaj
dvaš - dvaput

er - jer

goj - užitak; hrana; njega

hotjen'je - htijenje, želja
hrlo - brzo

it, iti - ići
izrit - izreći

jad - otrov
jadovan - otrovan
jak, jaki, jakino - kao
jur - već

kâ - koja
kê - koje
kî - koji
koj - koji
koli - koliko
kom - kojom
kû - koju

letušti - leteći, koji leti
Lexandro - Aleksandar Veliki
lijes - šuma
likar - liječnik
lipost - ljepota
lipsati - nestati
lir - ljiljan

ljuven - ljubavni

ma - ali
mâ - moja
mao - mali
mê - moje
mû - moju

nalip - otrov
nenavis - mržnja, zavist

nî - nije, nema
nitkore - nitko

oblas - vlast
oći (prez. ***ođem***) - ostaviti

pogođaj -
pokli - budući da
pomrnjen'je - mrmljanje
pozriti - pogledati
pozirati - promatrati, gledati
pravim - govorim
prem - upravo, baš
pridje - prije
prilika - slika, pojava
primagati - nadvladati, pobijediti
prisivati - presijavati
procaftiti - procvjetati

rijeti - reći
riti - reći
rus - crven

saj- ovaj
samohoć - slobodan
scijeniti - misliti, smatrati, držati
sej - ove
silovati - prisiliti
sjemo - simo, ovamo
slavic - slavuj
smagljiv - željan, požudan
stampa (tal.) - tisak
stan - dom, obitelj
stanak - sastanak

straviti - začarati, opčarati
stupaj - korak

tač - tako
tanačac - ples
tja - tamo
tratiti - trošiti
triš - triput
tvâ, tvê, tvû - tvoja, tvoje, tvoju

usion - prisilan
uvrći - baciti, uvrgnuti
uzbaniti se - postati ponosit

vaj - jad
vȁ***s*** - sav
veras (lat. ***versus***) - stih
vik - uvijek, ikad; s negacijom - nikad
vim - znam; (od ***viti*** - znati)
vuhovati - varati, biti prijevaran

zač - zašto
zamiriti - opaziti
zgar - odozgo
zlamen'je - znak
zled - zlo

žilj - ljiljan

Bilješka o autoru

Marin Držić

(Dubrovnik, 1508. - Venecija, 2.5.1567.)

Dubrovački renesansni dramatičar i pjesnik Marin Držić izuzetna je pojava u povijesti europske drame. Unatoč tome što je stvarajući na "malom" jeziku ostao izoliran, jedan je od najistaknutijih europskih komediografa renesanse i manirizma.

Rođen je u brojnoj pučkoj obitelji koja se bavila trgovinom. Njegova obitelj u 14. stoljeću je izgubila plemstvo, a u Marinovo vrijeme upala je u ozbiljne novčane probleme.

Držić se školovao u rodnom gradu. Godine 1526. preuzeo je mjesto rektora crkve Svih Svetih na koje je njegova obitelj imala nasljedno pravo, a 1538. godine postavljen je za katedralnog orguljaša. U to vrijeme dobio je nadimak Vidra. Iste godine uz novčanu potporu Senata odlazi na studij, najvjerojatnije filozofije, književnosti i kanonskog prava u Sienu. Tijekom studija bio je izabran za studentskog prorektora, što je vrlo ugledna funkcija. Uz Držićeve studentske dane u Sieni veže se i skandal oko njegovoga

sudjelovanja u izvedbi neke nepoznate komedije 1542. godine. Takve su predstave bile zabranjene, pa je Držić kažnjen ukorom.

U Dubrovnik se 1545. godine vratio bez diplome. Nakratko je izbivao iz Dubrovnika kada je u razdoblju od 1545. do 1546. u dva navrata stupio u službu, isprva kao sobar, a zatim kao tumač, austrijskog grofa C. Rogendorfa, kojeg napušta uvidjevši stvarne motive grofova putovanja u Beč i Carigrad (izdaja). Godine 1550. se zaredio, ali nije si priskrbio materijalnu sigurnost, pa je 1553. godine prihvatio službu pisara u uredu soli. Krajem 1562. godine, vršeći dužnost nadbiskupskog kapelana, boravio je u Veneciji, gdje je, uz kraći boravak u Firenci (1566) i Dubrovniku (1563-1564), ostao sve do smrti. Godine 1566. predao je toskanskom vojvodi Cosimu I. Mediciju urotnička pisma u kojima ga moli za pomoć u rušenju nesposobne i autokratske dubrovačke plemićke oligarhije i uspostavljanje zajedničke pučke i plemićke vlasti, na koja nije dobio odgovor. Od 1938. poznata su četiri takva Držićeva pisma, a godine 2007. u firentinskom arhivu pronađeno je još jedno pismo koje o cijelom slučaju daje dodatne korisne informacije, te dokazi da je Cosimo Medici pisma zaista pročitao i komentirao sa svojim tajnikom, ali nije bio oduševljen Držićevim prevratničkim planovima.

Umro je u Veneciji sljedeće godine, gdje je i pokopan u bazilici Sv. Ivana i Petra.

Iako najčešće neshvaćen od suvremenika, Držić je primio nadgrobne pohvale M. Vetranovića, S. Bobaljevića i M. Monaldija.

* * *

Držićeva uglavnom ljubavna lirika, uz iznimku nekoliko nadgrobnica i poslanica, petrarkističkim stilskim i sadržajnim inventarom uzdaha i poljubaca veliča ljepotu odabranice, čime se

nastavlja na domaću pjesničku tradiciju (Šiško Menčetić i Džore Držić, na koje se kao uzore i poziva). Riječ je o pjesmama objavljenim 1551. godine u Veneciji u zbirci *Pjesni Marina Držića ujedno stavljene s mnozim druzim lijepim stvarmi*. Držićevim pjesmama u toj su knjizi pridodani i dramski tekstovi u stihu: *Novela od Stanca* i *Venere i Adon*. Vjerovalo se da je to izdanje izgubljeno, ali je senzacionalnim otkrićem 2007. godine u Milanu (Biblioteca nazionale Braidense) ustanovljeno da je Držić te godine zapravo tiskao ne jednu, nego dvije knjige kod dva različita mletačka tiskara. Puni naslov druge knjige je *Tirena comedia Marina Darxichia prikasana u Dubrouniku godiscta 1548. ukoioi ulasi Boi na nacin od morescke; i tanaz Na nacin pastirschi,* zbog čega se također utvrdilo da je *Tirena* odigrana godinu dana ranije nego što se to do tada smatralo, po nekim mišljenjima i prije *Pometa*. Ista su djela, ali u jednom svesku, ponovno tiskana u Veneciji 1607. i 1630. godine, treće izdanje pod zajedničkim naslovom *Tirena.*

Spomenute drame, uz *Hekubu*, preradbu Dolceova prepjeva Euripida, i dramu *Grižula* (ili *Plakir*), kojoj nedostaje izvorni naslov, čine korpus Držićevih cjelovitih sačuvanih drama. Komedijama *Dundo Maroje* i *Skup* nedostaje završetak, komedijama *Tripče de Utolče* (ili *Mande*) i *Arkulin* početak, a *Džuho Kerpeta* i *Pjerin* sačuvani su tek u fragmentima, dok je *Pomet* poznat samo prema naslovu i nekoliko elemenata sadržaja koji se spominju u *Dundu Maroju*. Djela koja Držić nije uključio u tiskano izdanje iz 1551. godine sačuvana su u rukopisima, od kojih je najpoznatiji tzv. "Rešetarov rukopis" koji je nastao sredinom 16. stoljeća i čuva se u Karlovom sveučilištu Pragu. Taj rukopis sadrži sve Držićeve drame osim *Tirene* i *Hekube*.

Držićeve pastorale i komedije, te tragedija *Hekuba*, nastale su i izvedene za vrijeme autorovog boravka u Dubrovniku u razdoblju od 1548-1559, dakle u periodu od svega 11 godina, kada je autor bio već četrdesetogodišnjak. Izvođene su u pravilu u "brijeme od poklad", na javnim prostorima kao što su trg "prid Dvorom" ili

vijećnica, ili u privatnim kućama, na pirovima. Držić je pri tom vjerojatno bio kazališni organizator i redatelj, a u nekim je predstavama možda i sam sudjelovao (premda potvrde nema, možda ga je u tome spriječio njegov svećenički poziv). Poznate su nam pučanske i plemićke družine koje su ih postavljale: družine Pomet, Gardzarija, Njarnjasi, družina od Bidzara.

Izgubljeni *Pomet* izveden je 1548. godine, *Tirena* također 1548. "prid Dvorom", kada je predstavu prekinula bura (prema novim saznanjima to se možda dogodilo i prije izvedbe *Pometa*), te opet 1551. na piru Vlaha Držića, zajedno s pastoralom *Venere i Adon*. *Novela od Stanca* prikazana je 1551. godine na piru Martolice Džamanjića, iste godine kad i *Dundo Maroje*, koji je trebao biti postavljen na trgu ispred vijećnice pred širokim auditorijem, ali je, po svoj prilici zbog loših vremenskih prilika, izvedba premještena u staru vijećnicu. Postavila ga je pučanska Pomet-družina, ista ona koja je igrala *Pometa*. Vlasteoska družina Gardzarija 1552. godine izvodi komediju *Pjerin*, *Džuho Kerpeta* izveden je 1554. na piru Rafa Gučetića, *Skupa* je družina Njarnjasi igrala vjerojatno 1555. godine na piru Saba Gajčina, 1556. godine na piru Vlaha Sorkočevića prikazuje se *Grižula*, dok je tragedija *Hekuba*, nakon dviju zabrana 1558. godine, prikazana 1559. godine. Za ostala djela, komedije *Arkulin* i *Tripče de Utolče*, nema točnih podataka o vremenu i mjestu izvođenja.

O načinu izvedbe gotovo uopće nema sačuvanih podataka, pa znamo samo ono što se može doznati iz prologâ, didaskalija i drugog u samim tekstovima. Na primjer, u Prologu *Dunda Maroja* spominju se "arkiteti", scenski majstori. Držić je bio vješt glazbenik, pa je moguće da je glazbenu pratnju, koja se spominje u tekstovima, pisao sam. Ženske likove glumili su muškarci.

Boraveći u Sieni Držić je upoznao u to vrijeme živu kazališnu praksu u Italiji. U 16. stoljeću kazalištem dominira tzv. eruditska komedija (Ariosto, Bibbiena, Machiavelli), koja se oslanja na antičke uzore, u

prvom redu Plauta i Terencija, te osobito popularna pastorala. Držić je u Sieni je mogao gledati jednu družinu koja je osim pastorale njegovala i seosku lakrdiju (farsu), grubo ismijavanje seljaka iz okolice grada. U prologu *Skupa* navodi da Plauta čitaju i djeca u dubrovačkim školama, pa je sigurno da ga je i sam dobro poznavao u izvorniku. Međutim, Držić iz svega toga gradi vlastitu, izvornu poetiku, koja se samo dijelom oslanja na uzore, te je njegovo djelo obilježeno višeslojnošću, kao i sinkretizmom svih tih različitih tradicijskih i žanrovskih sustava. Držić među prvima u našoj književnosti u potpunosti afirmira svjetovnu dramatiku, a najveći je otklon od tradicije životna adaptacija uzora na stvarnu, živu dubrovačku sredinu.

Kako je već rečeno, pastorale su bile izrazito popularne u Italiji u to doba, pa ih je i u Dubrovniku, prema Držićevom svjedočenju, publika jako voljela. Radnja pastorala popraćena je pjesmom i plesom, uz sretni završetak. Držićeve pastorale inovativne su u tome što se u njima isprepliću sentimentalno-idilična, mitološka komponenta i komično-realistična komponenta preuzeta iz seljačkih farsi, to jest, iz doticaja likova priprostih seljaka iz dubrovačke okolice i fantastičnih stvorenja proizlazi osobit komični efekt. Seljački običaji, živopisni govor, mentalitet, folklorni elementi, seljačka jednostavna razboritost vrlo su vjerno preneseni, a Držićevi seljaci razlikuju se od seljaka u farsama koje je gledao u Sieni po tome što su simpatični.

Već prva Držićeva pastorala, *Tirena*, znatno odstupa od konvencija žanra suprotstavljajući središnjem motivu ljubavi i ljubavnim jadima "pastijera" i vila realističnost i komičnost seljaka koji su uvučeni u fantastična zbivanja. Držić kroz niz priprostih vlaha (priglupi i zaljubljeni Miljenko, njegova majka Stojna, stari konzervativni Radat koji je isprva kritičan prema ljubavi, da bi postao žrtvom njezine

strelice, kao i simpatični vlaški dječak Dragić koji prolazi na isti način) ne propušta prigodu iznijeti kritiku obijesne mladosti, ljudskih mana i iskvarenosti gradske sredine. Zanimljiv je i prolog, u kojemu govori o svojoj poetici, uzorima i dubrovačkoj pjesničkoj tradiciji.

Tirena je u svoje vrijeme bila iznimno popularna: igrana je dva puta (1548. i 1551.), te je u 16. i 17. stoljeću nekoliko puta tiskana. Međutim, Držić je od strane svojih neprijatelja optužen za plagijat neke Vetranovićeve pastorale koja nam danas nije poznata, a od napada ga je branio Vetranović sam (*Pjesanca Marinu Držiću u pomoć*).

Pastorala *Venere i Adon* opet suprotstavlja fantastični i realistični svijet, ali na nešto drugačiji način: seljaci se ne upliću izravno u radnju na fantastičnom planu, nego je samo promatraju, čude se i straše. I u ovom se djelu suprotstavljaju selo i grad, bogatstvo vlastele i zdravi seoski moral i pamet, ali i glupost.

Grižula (poznata i pod naslovom *Plakir*) je, za razliku od *Tirene* i *Venere*, složenih u dvanaestercima, pisana kombinacijom proze i stiha. Vrijednost ove pastorale ističu i brojni međunarodni povjesničari književnosti, smatrajući je za "jedno od najprivlačnijih djela mješovite fantastično-realistične vrste" (W. Creizenach), te uspoređujući ga, po načinu ispreplitanja fantastike i realnosti, s kasnijim Shakespeareovim *Snom ivanjske noći*. U svakom pogledu, to je jedno od najsloženijih, najheterogenijih Držićevih djela.

U komedijama je Držić mnogo situacija i likova preuzeo iz antike (u prvom redu Plaut, te Terencije) te talijanske renesansne eruditske komedije, ali ih je obradio sasvim originalno i vrlo uspješno prenio u lokalnu sredinu. Osim na klasičnu i renesansnu talijansku komediju, Držić se u izboru tema povremeno oslanja i na novelistiku (Boccaccio). Satirički odnos prema vlastitoj sredini, te prikrivena ili otvorena politička kritika, osobito u Prologu Dugog Nosa, ali i u

iskazima drugih likova u *Dundu Maroju* (Pomet, Tripče) i u drugim komedijama, ponajviše u *Skupu*, upravo je najveća Držićeva inovacija i posebitost u komediografskom opusu.

Prva Držićeva komedija, odnosno farsa sa elementima pastorale, *Novela od Stanca*, sasvim je izvorno djelo. Za razliku od kasnijih komedija, pisana je u stihu. U svega 316 stihova, dvostrukorimovanih dvanaesteraca, Držić je sastavio skladno i efektno remek-djelo, "najsavršenije djelo dubrovačkog komediografa" (Čale), u kojemu je stih vješto prilagođen svakodnevnom govoru i postizanju komičnog efekta.

Najslavnija i u novije vrijeme najprikazivanija Držićeva komedija je *Dundo Maroje*, vrlo opsežna i dramaturški složena, s velikim brojem, čak tridesetak, najrazličitijih likova, "našijenaca" i stranaca. Radnja je smještena u Rim, a središnji su motivi novac i sukob rastrošne mladeži i konzervativne i škrte starosti. Novac je ključni pokretač zbivanja, zbog kojega se otac odriče sina i spreman je na obračun s njim, i obrnuto. Držić oštro kritizira sveopću pokvarenost i lakomost. Za razumijevanje *Dunda Maroja*, kao i Držićevog djela u cjelini, ključan je Prolog Dugog Nosa, u kojemu Držić iznosi utopijsku viziju i snažnu kritiku dubrovačkog društva. Sposobne sluge Držić suprotstavlja lakomim gospodarima, a inteligenciju gluposti. Intrige vodi Pomet, "lice koje najlucidnije misli na Držićevoj sceni", lik "deklasiranog, duhovitog izješe i žicara, tavoliza i ojađenog beskućnika ... teška i složena figura" (Jeličić).

Džuho Kerpeta sačuvan je samo u izvacima koje je u 18. stoljeću zapisao Đuro Matijašević i iz sačuvanog se ne može mnogo zaključiti. Po svoj prilici riječ je o pastirsko-mitološkoj komediji, odnosno parodiji.

Komedija *Skup* je prerada Plautove komedije *Aulularia* (*Tvrdica, Škrtac, Ćup*), ali samo u okvirnom zapletu, a zapravo je opet riječ o izvornoj, Držićevoj "najdubrovačkijoj komediji" (Čale), u kojoj se

žigoše najkarakterističniji porok obogaćene Dubrovačke Republike - škrtost. Novac, konstanta gotovo svih komedija, ovdje je u središtu, a "tezoro" (blago) je ključni termin koji se stalno ponavlja.

Komedija *Tripče de Utolče* sačuvana je bez prologa i početka, pa ne znamo kad je izvođena, a nije sačuvan ni naslov, pa se po glavnom ženskom liku naziva i *Mande*. Radnja, koja se temelji na nekoliko Boccacciovih novela iz *Dekamerona*, smještena je u Kotor. *Tripče de Utolče* je u odnosu na *Dunda Maroja* i *Skupa* manje pretenciozna komedija, koja nema dublje radnje. To je "vedar splet smiješnih prizora koji se temelje na izrazitim scenskim obratima, na komici situacije" (Čale).

O *Arkulinu* se također malo zna, jer ni ovdje nije sačuvan prolog. To je jednostavna komedija nalik na *Tripče de Utolče*, sačinjena konvencionalno, koja se najmanje odmiče od Plauta i Terencija, te talijanske komedije *erudite*.

Pjerin je napisan prema predlošku Plautove komedije *Menaechmi*, o dva identična brata blizanca, zbog čega dolazi do brojnih komičnih situacija. Obzirom da je sačuvana sasvim krnje, ne može procijeniti u kojoj je mjeri Držić antički uzor adaptirao na dubrovačku sredinu i koliko je u tome uspio.

Hekuba je jedina Držićeva tragedija, prerada Euripidove *Hekabe* prema Dolceovom talijanskom prijevodu. U devetnaestom stoljeću smatrali su je Vetranovićevom, dok je Petar Kolendić nije pripisao Držiću. Držićevo autorstvo potvrdio je pronalazak još jednog rukopisa *Hekube* u Šibeniku. Držić u ovoj tragediji iznosi prikriveni obračun s dubrovačkom vlašću, zbog čega je dva puta zabranjeno njezino prikazivanje - odnos vlasti i obespravljenosti, glupost moćnih i mudrost obespravljenih aluzija su na aktualnu političku situaciju. Hekuba je vrlo dorađeno djelo, kojemu je, čini se, Držić posvetio najviše vremena, sastavljeno u dvostrukorimovanom dvanaestercu (kao i druga djela u stihu) i simetričnom osmercu.

Hekubom se ujedno Držić najviše udaljava od renesanse i približava poetici manirizma.

Premda je ostao izoliran od matice zbivanja, u prvom redu zbog jezika, Držić je izuzetna pojava u povijesti europske drame, jedan od najistaknutijih europskih komediografa renesanse i manirizma, no tek u novije vrijeme međunarodna književna povijest prepoznaje njegovu vrijednost. Često anticipira kasnije trendove, uvodi nove književne i kazališne postupke, te u mnogočemu prethodi Lope de Vegi, Shakespeareu i Molièreu.

Zaboravljen stoljećima, za kazalište je otkriven potkraj 19. stoljeća, kad Stjepan Miletić u zagrebačkom Hrvatskom narodnom kazalištu postavlja *Novelu od Stanca*, a osobito nakon 1938. godine, kada se igra *Dundo Maroje* u režiji Marka Foteza, s nadopunom Mihovila Kombola, nakon čega su uslijedile brojne izvedbe njegovih dijela: redovito se izvodi kod nas, ali postavljeno je i stotinu izvedbi u inozemstvu na svim kontinentima.

* * *

Držić je u mladosti pisao ljubavne stihove, odnosno *Pjesni ljuvene*, koje stilom nasljeduju pjesme Šiška Menčetića i svoga strica Džore Držića, na koje se, uz Vetranovića, kao uzore i poziva. Riječ je o uglavnom ljubavnim pjesmama, koje petrarkističkim inventarom uzdaha i poljubaca veličaju ljepotu odabranice. Ljubavnim stihovima pridružio je i nekoliko prigodnica, odnosno nadgrobnica i poslanica.

Držić je svoje pjesme objavio 1551. godine u Veneciji, zajedno s dramskim djelima u stihu *Tirenom*, *Venerom i Adonom* i *Novelom od Stanca,*naslovivši ih *Pjesni Marina Držića ujedno stavljene s mnozim druzim lijepim stvarmi*. Prvo izdanje tiskano je u dva dijela (*Tirena* kao

poseban svezak), kod dva različita mletačka tiskara i dugo se mislilo da je izgubljeno, dok 2007. u Milanu (Biblioteca nazionale Braidense) slučajno nisu pronađeni primjerci obiju knjiga. Ista djela, ali u jednom svesku, tiskana su ponovno 1607. godine i 1630. godine (treće izdanje pod zajedničkim naslovom *Tirena*).

Pjesni su mali kanconijer od ranije nastalih ljubavnih petrarkističkih pjesama, bez jače lirske individualnosti. Sadrže i nekoliko prigodnih pjesama, od kojih su dvije posvećene preminuloj dubrovačkoj ljepotici Fjori Martinovoj Šumičić, blagoslov pjesnikovoj sestri u povodu udaje, te dvije elegične i moralne pjesme. Najznačajnijom se smatra poslanica upućena vlastelinu Sabu Nikulinovu Gondoli (Gunduliću), u kojoj se Držić brani od kleveta i koja je prva književna polemika u hrvatskoj književnosti. Među pjesmama su tiskani i "izbačeni" dijelovi iz *Tirene*: tužba Ljubmira (druga varijanta Ljubmirovog monologa) i Prolog drugi iste drame napisan za ponovljenu izvedbu 1551. godine.

Tekst je priređen prema izdanjima:

- *Djela Marina Držića,* Stari pisci hrvatski, Knjiga VII, 2. izdanje, priredio M. Rešetar, Zagreb.
- Marin Držić: *Djela,* prir. Frano Čale, Centar za kulturnu djelatnost, Zagreb, 1987.

Impressum

Nakladnik:

Bulaja naklada d.o.o
Radnički dol 8
10000 Zagreb

tel. (besplatni): 0800/285252
(0800/BULAJA)

info@bulaja.com
www.bulaja.com

Urednik: Zvonimir Bulaja

Dizajn i prijelom: Bulaja naklada d.o.o.

Tehnička realizacija: Bulaja naklada d.o.o.

Oblikovanje naslovnice: Zvonimir Koščak

Za nakladnika: Zvonimir Bulaja

ISBN: 978-953-328-182-7